

VASKENYÉREN.

— Regény. —

(2)

VII.

Abécsi kormány még a török harcok folyamán nagy zsoldos sereget kvártélyozott Erdélybe. Részben a törökpárti hazafiakat akarta sakkban tartani, részben az elcsigázott hadakat akarta Erdély borán, búzáján erőre kapatni.

1696 óta Rabutin tábornok volt az Erdélyre szállt had főparancsnoka. Francia eredetű, híres vitéz, eszes, ravasz politikus, pénzen, hízlegésen kapó, epés, csúfolódó ember. Tehetséges kalandor, amelyenek ezidétt seregszámra lebzseltek a kétféjű sas szárnyai alatt.

Mikor Erdélybe beköszöntött, Bethlen Miklós kancellár búsan jegyezte meg az országgyűlés küldöttsége előtt:

— Tudjátok-e, atyámfiai, hogy kell franciául kiejteni a generális nevét? Rabutin annyi mint *rabbá tön*.

Belső tisztjei, akik a szebeni főkommandón szolgáltak, a legvegyesebb társaság. Előkelő, nagy családok fiai, akiknek titulusát is nehezen tudták megtanulni az erdélyiek. A többség azonban napnyugat szemetje: német, francia, spanyol, dán, holland, vallon szerencsefiak. Gyülevész had, fényes győzelmi babérokkal a homlokán.

Rabutin ezzel a társasággal indult el Kolozsvár felől, hogy a Torockay-familiánál farsangot üljön. Estenden érkeztek meg a szentgyörgyi várba. Rabutin sárkányorrú szánkón jött, a kíséret lóháton.

István úr, mint a vár ura és a család feje, rövid magyar beszéddel köszöntötte a vendégeket. Mindjárt elélépett a consiliarius, stikkével teljes, ékes német beszédet kanyarított ki a „caesarea maiestas“ képviselőjének tiszteletére. Rabutin parancsoló hangú, pattogó francia beszéddel válaszolt. Mozsarak durrogtak, hegedűk, töröksípok, cimbalmok zengedeztek, zászlók lengtek és kendők lobogtak a császár katonái előtt. Minden pontos renddel, mint ahogy Mihály előre megszabta.

A meghívás vacsorára szolt, a vendégek jöttön-jöttek. Kucsmás aranyosszéki székely tisztiek, mezősegi, marosmenti nemes urak családjaikkal, az arany-, ezüst- és sóbányák német inspektorai puccos dámáikkal.

Konc Miklós gyertyagyújtáskor ért Szentgyörgyre. Nem kis futamodás Szebentől idáig és nem is jött valami nagy lelki sietséggel. Hogy őt is meghívták? Ugyanaz a háló, amelyből az ősszel sikerült kisiklania... A Mátyásné hálója... Hiszen ha Sárossy ítélőmester útra nem pirongatta volna!... Lovát hazaküldte apja házához, maga fölsietett a várba. A főkapitány úri nyájassággal fogadta és a consiliariushoz vezette. Ez karonfogta s megindult vele a sokadalmon keresztül.

— Jöjjön, praesentálom Ökegyelmességének! — mondta hűvös szeretással.

Rabutin egy nagy karosszékben ült, körülötte előkelő dámák, udvarló tisztok és tisztviselők. Térdradrágos, vékony, hosszú lábát mereven nyújtotta előre s időnkint megtapogatta a hajlásokban. Atkozott köszvény!... Sovány figurája úgy festett az öblös székben, mint valami cifra hernyó, amely félig kibujt bábójából.

A generális nagyon megörült, amint Kone Miklóst megpillantotta. Nevetve fordult első adjutánsához, Acton kapitányhoz.

— Ah, nézze, monsieur Miklós! — S nagy kegyesen kezet nyújtott az ifjúnak.

A consiliariusnak leesett az álla a csodálkozástól.

— Méltóztatik ismerni? — érdeklődött alázatosan.

— Ó, igen, Szebenből! Sok vitám van Sárossy ítélőmesterrel: ez az ifjú áll közöttünk hullámtörőnek. Ja, ha sok ilyen készülségű ifjú volna Erdélyben!... Mindjárt símábban folynának a császár dolgai.

Új vendégek érkeztek bemutatkozásra, a generális barátságosan biccentett Miklós felé.

— Au revoir, mon ami, ma este még találkozunk.

Miklós belevegült a sokadalomba, köszönetet ismerőseinek. Elbeszélgetett keresztapjával, Szaniszló Zsigmond tordai alispánnal, üdvözölte Van Norden hadnagyot, a Rabutin második adjutánsát, akivel nemrégiben pertu barátságot kötött Szebenben. Van Norden hadnagy a kölcsönös örvendezés után Anikóhoz sietett s folytatta a csevegést, amit az imént abbahagyott. Miklós egy fordulónál a consiliariusal ütközött össze. Ez megállott és kezet nyújtott neki.

— Ritka grácia a tábornoktól... gratulálok, édes öcsém! Persze, aki Szebenben ülhet a tűzhely mellett...

A consiliarius és segítőársai asztalhoz telepítették a vendégeket. Miklós megnyugvással állapította meg, hogy nem Csegezy Anikó mellé ültetik. Hát mégsem Mátyásnétól ered a meghívás! Nagyon meglepődött azonban, mikor a consiliarius hozzája lépett és maga vezette nagyobbik leánya mellé. Csegezy Anikó oldalára Van Norden hadnagyot osztotta a consiliarius.

VIII.

Asztalbontás után a consiliarius Rabutin elé járult s fölkérte, hogy kezdje meg a táncot. A tábornok már jócskán bekebelezett a gerendi tüzes borból; arcának mély barázdáin sötét vonaglások cikáztak végig, nádbotjával, amelyet mindig kezügyben tartott, nagyokat koppantott a padlón. Táncot kezdeni? Öreges könnyezés töltötte meg szemét. Intett Acton kapitánynak, hogy álljon ki helyette. Ez a consiliarius nagyobbik leányával ellejtette az első táncot. Bécsi keringőt a császár embereinek tiszteletére... Magyarra fordult a nóta: a nagy ebédlőterem hirtelen megtelt nekipezsdült párokkal.

A tánc kiválasztja a maga embereit, mint a pergő rosta a gabona javát. Az élre csakhamar ifjú Péter leányai kerültek. Három tüzesszemű, telivér, barnapiros leány. Az idegen tisztok körülrongták és kézről-kézre adták őket.

Kone Miklós válogatás nélkül táncolgotott, amint az alkalom hozta. El-elálldogált a várakozók között.

Valaki megérintette vállát.

— Monsieur Miklós, ki az a lány, akit Van Norden hadnagy a helyére vezetett? — kérdezte Rabutin.

— Idevaló nemes kisasszony, Csegezy Anikó a neve. Annak a sovány nőnek az unokahuga, aki mellette ül.

— Mi a véleménye róla, monsieur? A legszebb... nem igaz? A tisztjeimnek medve-ízlése van, a vaskos, nagy darabért lelkesednek. Ó, ez a leány! Nézze, a megtestesült grácia!... Nézze azt a sugárzó barna szemet, a szelid mosolyt! Nos, nem tartja elragadónak?

Miklós udvarias meghajlással fejezte ki egyetértését.

— Milyen lehet a hangja? A hang: a lélek csengetyűje! Barátom, a hang égbe emeli vagy porba rántja a nő szépségét... Valaha különös passzióm volt a női hang megfigyelése. Jöjjön, beszéljünk vele!

Megkerülték a táncolók körét s Mátyásné elébe állottak.

— A tábornok úr gratulál nagyasszonyomnak az Anikó kisasszony szépségéhez — tolmácsolta Miklós.

Jaj, a tábornok!... Mátyásné rémülten tekintett szét az ura után. Anikó válaszolt néjje helyett.

— Talán nem értette jól, Miklós! — szólt rózsás szégyenkezéssel.

— Gyönyörű hang, barátom, jól sejtettem! Messziről megéreztem, hogy gyönyörű hangja van, — büszkélkedett a generális Miklós előtt.

Mátyás úr ott termett, mint a jó pásztor megriadt nyája mellett.

Rabutin Mátyás úrnak is megismételte gratulációját.

— Árva leány és az árvákat Isten ékesíti gráciával — szentenciázott latinul az öreg.

— Nos, melyiket akarja férjül tisztjeim közül? — incselkedett a tábornok. — Szeretném, ha elröphetnék ezek közül a komor sziklák közül: Budára, Bécsbe, vagy más szép, nagy városába az imperiumnak.

Miklós tolmácsolta a tábornok óhaját.

— Amat iuvenem Hungarum nobilem (magyar nemes ifjút szeret), — háritotta el a szerencsét Mátyás úr.

Az öreges könnyek újra megtöltötték a generális szemét.

— Ígérje meg, hogy meg fog hívni a lakodalmára!

— Örömet; addig azonban bizonyosan elfeled a tábornok úr, — ragyogott mosolyra a Csegezy Anikó tekintete.

Rabutin szigorú arcot vágott, nagyot dobbantott a botjával.

— Nem hallotta hírét a francia gavallériának? Szép hölgynek adott szó a sírban is kötelez! Nos, meg fog hívni? Adja szép kacsóját!

Anikó csengő nevetéssel nyujtott kezét.

— Meg fogjuk hívni a tábornok urat!

Egy fiatalember lépett oda, hogy táncba vigye Anikót. Amint észrevette a tábornokot, vissza akart vonulni, de ez egy intéssel felszabadította a leányt. Pár pillantást vetett a pár után, sóhajtott, aztán elbúcsúzott Mátyás úréktől.

— Jöjjön, monsieur, nézzünk körül! — fogódzott Miklós karjába.

IX.

A szomszéd szobában, nagy kerek asztal mellett, Torockay főkapitány táborozott az aranyoszekéi hadnagyokkal: Csegezy, Pálffy, Gaal, Csongvaj, Csép, Taar, Szilágyi uramékkal. Közöttük ült Szaniszló Zsigmond alispán is, ami azért érdemel megjegyzést, mert a vármegye és

a székelyszék közt állandó patvarkodás dult, a vármegye tisztszei és a hadnagyok egyike-másika között — kard ki kard! — vagdalkozások is gyakorta esének. Szaniszló Zsigmond most mégis a székelyek közé telepedett, már csak inkább húzódtott meg itt, mintsem hogy amott, a másik szobában, holmi császári tányérnyalókkal, bányainspektorokkal, mikkel üljön egy asztalhoz. De meg a székelyek asztala mellett olyan beszélgetés folyt, ami Szaniszlót, a jeles vitézt, igen-igen érdekelte.

A főkapitány mellett egy német tiszt ült, aki tört magyarsággal, de izzagmatlan folyékonyssággal mesélt valamit, miközben seprűforma, nagy szemöldöke merészen ugrándozott az előadás ritmusára. Az asztalon ezüstfedelű, virágos, nagy cserépkancsók, mindenki előtt aranyosbelű, ezüstpoharak.

Amint Rabutin belépett a szobába, a német tiszt felugrott és fessezen jelentkezett.

— Excellenciádnak alázatosan jelentem, ezek az urak az aranyoszekei székelyek tisztszei. Megkértek, hogy mondjam el nekik a zentai ütökzet lefolyását.

Rabutin arcáról eltűnt az érzékenység.

— Úgy? No, lám! Érdeklődnek a hadi dolgok iránt? — mosolygott gúnyosan. Intett Miklósnak, hogy lépjen elé. — Kérem, monsieur, mondja el az uraknak a következőket. Nagyon örülök, hogy legalább szóból alkalmuk van megismerni a történelem egyik legnevezetesebb ütökzetét. Így kényelmes, házi filozófiával megállapíthatják, hogy az a hadi szervezet, amit ők képviselnek, egy fabatkát sem ér. Nemzeti felkelés? Kényes, engedetlen urak cifra készüllettel? Gyakorlatlan, fölszereletlen parasztok? ... Vagy a zabolátlan székelyek? Ugyan mit tudnak ezek ma már művelni akár várostromnál, akár mezei harcokon? El kell tűnniök ezeknek a korhadt szervezeteknek! A bécsi kormány már gondolkozik is az átalakításon, készüljenek rája.

— Mondd meg, öcsém, a tábornok úrnak, hogy a bécsi kormány diplomát adott nekünk ősi alkotmányunk megtartásáról, — fordult a főkapitány égő szemmel Miklós felé. — A mi alkotmányunk nem olcsó posztó, amit bécsi módra szabdalni lehet...

— Alkotmány? — nevetett föl Rabutin a tolmácsolásra. — Mondok kegyelmednek valamit, kedves házigazdám! Nincsen a világon tehetetlenebb ember, mint az alvó ember, ha még olyan hősi dolgokról is álmodik... Egyébiránt mit tárgyalunk most ilyen komoly dolgokról? Bócsásanak meg, ha tán elrontottam jókedvüket...

Epés mosollyal meghajtotta magát és a székelyek öldöklő pillantásaitól kísérvé, a következő szoba felé lépdelt. Itten néhány öregebb tiszt és az abrudbányai, zalatnai, tordai inspektorok körében a Péterek praesideáltak. Vigan koccintgattak, nagyokat nevettek. A felemás beszédből egy szó csendült ki legsűrűbben: *Bruder!*

A consiliarius macskasimassággal sunnyogott Rabutin mellé.

— Generális uram, íme Erdély jövője! — mutatott a Péterek társaságára. — A császár hívei, Bruderek.

Rabutin kegyesen biccentett. Kezet nyujtott Miklósnak és néhány éles szisszenéssel letelepedett az asztal mellé. A consiliarius aranyos billikomot tett éléje. A tisztek támogatóan ülték körül: tudták, hogy ebből az ültéből nem fog fölkelni a maga erején.

Miklós visszatért a táncolóházba, megállt az ajtószárnya mellett. Nagyon kedvét szegte mindaz, amit látott. Ez hát az okulás, amiért Sárosy útra serkentette? Micsoda szakadékok! Nemcsak a magyarok és idegenek között, de magyarok és magyarok között is. Mértéktelen gyűlölet és oktalan alázat...

Azon vette észre, hogy egy csomó szem fürkészően tapad rája. Az élteőbb férfiak, akik nem táncoltak, a sarokban csoportokba verődtek és hevesen gesztikuláltak, a hölgyek táncosaik karjáról a férficsoportok felé neszeltek.

Néhány úr közrefogta Miklóst.

— Hogy történt, öcsém, mit mondott Rabutin? — kérdezte egyikük. — Igaz, hogy gyalázta az alkotmányt és a magyar vitézséget?

Miklós megütközött kissé, de magához tért és határozott hangon mondotta:

— Bocsánat, uraim, tolmács voltam és tolmácsnak nem illik fecsegnie.

— Eh, hagyjátok! — fortyant föl egy tömzsi, bővérű, mezőségi nemes. — Rabutin embere... hagyjátok!

A társaság lenéző mosollyal oldalgott el Miklós mellől.

Mi volt ez? Miklós zavarodottan nézett szét. Mindenünnen elleneséges szemek tüzeltek feléje. Dermedten állt ottan, nem tudta, merre forduljon, Rabutin embere... mit akarnak ezzel mondani?

Dac lobbant föl benne, fölemelte fejét, hogy farkasszemet nézzen a társasággal. De ekkor új ijedelem szakadt rája. Kovács Mózes, a várőrség hadnagya hozzája lépett és csöndesen mondotta:

— A főkapitány úr kéri az úrfit!

Miklós erejefogyottan követte Kovács Mózeset. Gúnyos suttogást hallott háta mögött... Mintha fagyos szél süvített volna utána... Valami rettenetes dolog fog történni vele... Ki fogják utasítani a várból. Rabutin embere!...

Kovács Mózes előrevilágított a gyertyával. Lehaladtak a lépcsőn, végimentek a vár udvarán. A kapu felé fordultak. Miklósnak kínosan vert a szíve: ez a kiutasítás! Kovács Mózes a kapu bástyája alatt megállott és az őrszoba felé intett.

— Itt várja az úrfit főkapitány uram.

Miklós benyitott az őrszobába. István úr az asztal mellett állt s valami írást vizsgálgatott a gyertyafénynél. Oldalt a homályban két császári katona két alabárdos várőr között.

— Gyere, öcsém, gyere, magyarázd meg ezt az idegennyelvű írást! — intett barátságosan a főkapitány.

Miklós nagyot lélekzett, hát mégsem! Átvette és tüzetesen megnézte az írást.

— Ez a vár alaprajza... ezek meg itten magyarázatok a rajzhoz. A vár kerületének mértéke, falak, bástyák erőssége... hadiszerek elrendezése, — mondotta.

— A gazok! — tört ki a düh István úrból. — Hát ez a vendégjárás elja: alávaló kémkedés. Kézzük ki csak őket, öcsém!

Miklós a császáriak felé fordult. Egyikükben azonnal fölismerte a szebeni stab ingenieurjét, de úgy szólt hozzájuk, mint közkatonákhoz.

— Miért csináltátok ezt a rajzot?

— Semmitsem felelünk! — mondotta az ingenieur kihívóan.

— Majd megfelelek az ármányos gazdátok! — rázta meg öklét a főkapitány. — Kinyitom az ország szemét, kik s mik vagytok. Mózsi, rekeszd meg a gazfickókat reggelig! Köszönöm, hogy jól vigyáztál, ez szerencsés fogás volt. Neked is, öcsém, hogy fáradtál, — nyújtott kezét Miklósnak. — Odafent azonban hallgassunk a dologról. Majd holnap, búcsúzáskor.

Az udvaron megállt István úr és fölkapagott.

— Hallottad, milyen dölyfösen becsmérelte Rabutin a mi katonáinkat? Hát mégsem vagyunk olyan utolsók, lefüleltük a ravaszokat. Nem adnám egy zsák aranyért!...

Az ajtó előtt karonfogta Miklóst, együtt léptek be a táncolóházba. Eppen valami dajcsot húztak, a tisztek izzadva forgatták a leányasszonyokat.

A főkapitány nagyot kurjantott az ajtóban és összeverte tenyerét. A cigány alázatosan sunyított oda és pár vonással befejezte a keringőt. Szilaj magyar nótára gyújtott rá. A főkapitány tapsolva, csuhajgatva vonult a terem közepére. Mintha tüzes hullám csapott volna végig a magyarokon. A szemek kigyultak, vad ujjongás hangzott mindenfelől. A tisztek zavarodottan néztek össze, egyik-másik ki akart állani a táncolók sorából. De István úr rájuk dördült:

— Csak rajta, uraim, csak rajta! Mi is jártuk az urakét, az urak is járják a miénket. Mondd meg nekik, Miklós öcsém!

Miklós udvariasan adta tovább a nyers szavakat. A házigazda igen örülne... A tisztek füleltek, haboztak kissé, rendre mégis nekifogtak a szilaj erőpróbának.

Minden épkézláb magyar táncrea kerekedett. Még a vén Dobay társasága is fölbohlott. A félszemű kuruc (Thököly kuruca) a legelső szobában hosszú asztal mellett ütött tanyát, körülte a táncról húzódozó, kuvaszködő úrfiak... Samuka is, az idegenektől való sok félszeg riadozás után, a Dobay seregéhez csatlakozott. Most ezek is kisereglettek a nagy kurjongatásra.

A főkapitány fennszóval biztatta meg őket:

— Rajta, fickók, ne lopjátok a napot!

Megélemedett nemesek virtuskodva ugrottak neki komaasszonyaikkal. István úr a feleségét hívta táncra. Méltóságos, gyönyörű pár voltak, példájukkal még jobban felgyújtották a társaságot. Sistergett, csapongott, tüzes gomolyaggá formálódott a táncoló sereg... Egylelkű, szilaj, keleti szertartás!...

A tisztek rendre sokalni keztek a dicsőséget. Némelyiket úgy megforgatta táncosnője, hogy a szeme is fölakadt a jámbornak.

Ömlött a nóta, dübörgött a tánc. A falak mentén és a sarkokban mind több császári uniformis verődött össze, mint zuhogó ár szélén a hordalék.

Miklós is ott állt a fal mentén. A főkapitány barátságos magatartása eloszlatta előbbi keserűségét, ő is táncolni kezdett, de egy boroszemű, nyalka fickó elkapta a párját. Tréfa is, sértés is... Van Norden közeledett feléje. Attól is elkapták Csegezy Anikót.

— Mi ez, Miklós? — kérdezte elszontyolodott képpel.
 — Ez, barátom, a magyarok *kutya-kedve!* — felelt Miklós keserű mosollyal.

X.

Az öreg Mátyás megszólította Miklóst.
 — Mért nem táncolsz, öcsém? Megszólnak...
 — Kipottyantam a táncból, Mátyás bácsi.
 — Gyere hát, ülj le a feleségem mellé. Amúgy is kérdezni akar tőled valamit.

Kedvetlenül indult Mátyásnéhoz, fázott ettől a szúrósszemű, nyelves asszonytól. Még valami ízetlen célzást vagy szemrehányást fog tenni Anikóval kapcsolatban.

A sovány kis nő félszeg mosollyal intette maga mellé Miklóst.
 — Mit is mondott a tábornok Anikóról, öcsém? Az imént nem tudtam jól megérteni, — elevenkedett.

Miklós elismételte a tábornok dicséretét.
 — Hanem te is nagy gráciában vagy ám! — sápított Mátyásné. — Ti ketten... Mindjárt kapott is rajtad a consiliarius... A leánya mellé fogott a vacsoránál.

Miklós megjéjdt: most következik... De Mátyásnének másfelé villant az esze.

— Fényes mulátság, úgy-e?
 — No, ami a fényt illeti...
 — Pedig nem ütött ki minden úgy, amint elterveztük. A leányok nem jöttek el.

— Micsoda leányok?
 — A torockói leányok! Ó, nagyszerű tervünk volt velük! Az inasok helyett nekik kellett volna fölhordaniok az ételt, italt. Ünneplő köntösből... úgy-e, szép lett volna? Tegnap föl is vezette őket a bíró leánya, de már akkor láttam én, hogy nem fülük fogukhoz ez a szolgálat. Csakugyan nem jöttek el... micsoda vakmerőség: megtagadni a jobbágyi engedelmességet! Nagyon dühösek az urak...

Miklós elsárgult, forogni kezdett vele a világ. Mintha vipera csípte volna meg. Fölállt s köszönés nélkül az ajtó felé támolygott. A hajdútól elkérte mentéjét, lebotorkált a lépcsőn, kisietett a várból. Hát ezért hívták meg. Tóbis Judithot akarták megalázni előtte. Cselédi szolgálatban, inasok helyén! Ezt az ő számára akarták föltálatni. Asszony találhatott ki ilyen alattomos gonozságot...

Torockó felé indult. A vár ablakai vérmesen néztek alá a völgybe, a klarinét bele-belerikoltott az éjszakába, mint valami ragadozó madár hangja. Miklós égő pillantást vetett a várra.

— Gonoszok fészke!
 Meggyorsította lépteit Torockó felé. Judith, a büszke, bátor leány! Azzal ugyan nem üz csúfot Mátyásné...

A kis város sötét foltként húzódott meg a fehér hegyek ráncai közt. Bizonyosan a lelkek is tele vannak sötétséggel. Miklós szíve forró részvétellel telt meg vérei iránt...

— Közétek tartozom, most százszor inkább, mint valaha! — tárta ki keblét a város felé.

XI.

A város szélső házainak egyikében keményen megverték az ablakot. Egy fiatal legény lépett ki a kapun.

— Bocsáss meg, hogy rád kopogtattam. Este óta várlak.

— Te vagy, Sándor? Mi van nálatok?

— Menjünk a bíróékhoz, ott vannak a tanácsbeliek. Azok majd elmondják. Sejtettük, hogy hazajössz, ha megtudod a lányok dolgát.

— Mi van a lányokkal?

— Elrejtettük őket az egyik bányában. Félünk, hogy hajdúkat küldenek értük.

A bíró házának ablakain vastag deszkatáblák. Bekopogtattak. Tóbis bíró néhánydmagával az asztalnál ült gyertyavilág mellett. A többiek szerteszét szunnyadoztak a lócákon. Miklós jöttére felkönyökölték egymást.

A bíró asztalhoz ültette Miklóst. Főlelevenedve fordultak feléje.

— Úgy sejtem, tudod az ügyünket, öcsém, — szólalt meg Tóbis bíró. — Judithék nem akartak azok közé a garázda tisztek közé menni. Uri portákat is gyalázatba ejtenek, ki védi meg tőlük a jobbágyok gyermekeit?

— Utóvégül a mi leányaink nem mosogató szolgálók! — horkant föl Szabó Máthé.

Nagy zaj támadt, fölújultak a viták, amik az éjszaka folyamán elhangzottak. Mindenki röviden Miklós tudtára akarta adni a császáriakról való véleményét. Szabó Máthé több próbálkozás után fölállott. Tömzsi kis ember volt, csak ágaskodva tudott az öles, nagy, kajla bányászok között értékesülni.

— Hallgasd meg, öcsém, hogy s mint látom én állapotunkat. Az az igazság, hogy nemcsak a császáriak gonoszok, hanem a mi uraink is. Tanácsuraim nem akarják hinni, de én fülemmel hallottam, hogy a vasdezmát is ránk akarják vetni. Ifjabb Péter hánytorgatta ezt minapában boros fővel... nem is lehet kétségünk benne! Mi hát a mi útunk? Csak egy út van szabadulásunkra: a teljes szabadulás! Tudjuk atyáinktól, hogy a jobbágyság jármát gonosz praktikával rakták reánk, nem szabad nyugodnunk addig, amíg ki nem vetjük nyakunkból. Indítsuk meg újra a pört, amiben atyáink olyan sokat tusakodtak!

Tóbis bíró borús arccal ismételte meg aggodalmát, amit az éjszakai viták folyamán hangoztatott.

— Elődeink is mindig pórul jártak a pörrel. Csak a hurok szorult mindig szűkebbre.

Szabó Máthé kidüllesztette köpcös mellét, tüzesen folytatta.

— Az volt a baj, hogy elődeink nem akadtak becsületes prókátorra. Azok, akik fölvtették a város ügyét, titkon az urakhoz csapták magukat: így volt legutóbb Barcsay korában is. De most itt van a mi Miklós öcsénk. Ismeri a mai világ által-útjait, beszélni tud a császár hivatalai-
val. Kössön kardot ő a város nevében, vegye fel ő a mi keresztünket...

A szemek Miklósra szegződtek. Várakozás, kétség, bizalom sugárzott feléje.

— Valóban nagyszerű küldetés volna! — mondotta Miklós ráébredve a dolog jelentőségére.

— Tedd meg fiam!... Az Isten is megáld... Vedd föl a mi ügyünket!

Miklóst megdöbbsentette a nagy felindulás. Visszahökken, a feladat igen súlyosnak tűnt föl előtte. Jó ideig némán nézett maga elé. Egyszer vidáman pillantott föl.

— Magam erőtlén vagyok ilyen nagy dologra, de volna egy módja a sikernek. Hallják kigyelmetek: ha Sárossy ítélőmester segítene...

— Ha jól tudom, az ítélőmester hitfelünk, — emlékezett Kerekes István.

— Úgy van, — felelt Miklós, — buzgó, lelkes hitfelünk, de ebből hiába remélnénk bármily kedvezést: Sárossy uram csak az egyetlen igazságot tekinti. Az a kérdés tehát, vannak-e a városnak jó levelei?

— Egész halom régi okmány van a város ládájában! — jegyezte meg Tóbis bíró. — A régi pörök iratai.

— Kiválasztom a főbbeket s megmutatom az ítélőmesternek. Ha ő biztatni fog... nos, akkor Isten nevében...

Fölálltak, Miklós köré sereglettek.

— Isten segítsen, édes öcsém!... Isten áldja meg jó szándékodat.

Odakint már pirkadt a téli hajnal, a tanácsbeliek összegombolták rókatorkos mentéjüket s hárm-as-négyes csoportokban elbúcsúzódtak.

Miklós gondterhelten lépdelt hazafelé. A város ügyéről gondolkozott. Megharcolni a város igazáért!...

— Voltaképen az én ügyem is! — állapította meg. — Ha a várost kitisztázom a jobbágyságból, Tóbis Judithot is kitisztázom. S mi kifogása lehet akkor apámnak ellene?

XII.

Reggelre virradólag a magyar urak a főbástyába vonultak s a gyeplőt a lovak közé dobván, nekiereszkedtek a boritalnak. A tisztek a vár vendégszobáiban tértek pihenőre — Rabutin vitték legelőszőr ágyába — a dámák lent a faluban, Mátyáséknál és a Pétereknél nyugodtak le.

A consiliarius egy világért le nem hunyta volna a szemét. Tudta, hogy a generális még a délelőtt folyamán tovább akar menni, már az első pillanattól, amint a szobájából kilép, udvarolni akart neki. A generálisnak a legszebb emlékekkel kell a várból eltávoznia: nagy szükség lesz a gráciájára...

Borbála asszonnyal és nagy szolgahaddal az éjszakai harctér romjait tisztították el.

Rabutin korán ébredt. A korbely emberek szigorúságával jelent meg az ebédlőházban.

— Hol van a lump banda? — dobogtatott nádbotjával.

Szaladtak a privátdinerek és fölverték uraikat. Ijedt, gyűrött képpel szállingóztak be a tisztek az asztalhoz. Rabutin gyilkos morfondírozással fogadta az érkezőket.

— Hadnagy úrnak alázatosan jelentem, megtettem az előkészületet a továbbmenetelre! — fogadta Van Norden hadnagyot, aki lesütött szemmel ült le az asztal végére.

A consiliariusnak sem volt szerencséje. Nyájaskodásaira kimért bic-

centésekkel vagy gúnyos élcekkel felelt Rabutin. Lekushadt fejfel révedezett a tisztek társasága körül. Már csak a búcsúbeszéd szépségébe vetette reménységét.

Még hiányzott pár öregebb tiszt, Rabutin azonban nem akart tovább várni.

— Indulunk! — intett botjával Van Nordennek.

A consiliarius a bástyához szalasztott egy inast: István úr válaszszon ki néhány józanabb urat a búcsúzáshoz. Mire a tisztek lecihelődtek az udvarra, már a bor és muzsika emberei is ott voltak. A consiliarius megdöbbenve tekintett a társaságra. Nyoma sem látszott azoknak az ünnepies, hódoló érzésnek! Félrekapott kucsmával, kurjongatásra álló szájjal, csufotvető szemmel páralottak a Rabutin szánkája körül. A tornácokon, bástyákon a várórség állott Kovács Mózes kommandója alatt.

Van Norden bebugyolálta a táborkot egy csomó prémben s elhelyezte a szánkába. Ekkor előállott a consiliarius s rágyujtott a búcsúbeszédre. A tábork szeme le-lekoppant a beszéd folyamán, majd a végén kezét akarta nyujtani a jeles óratornak, de nem sikerült kibontakoznia a nehéz bőrök szövevényéből. Gúnyos, fojtott röhenések hangzottak el a consiliarius háta mögött. Hirtelen csend támadt: a magyar urak csoportjából István úr lépett elé. Mögötte két császári katona két várőr között. A tisztek, akik a szánka végénél sorakoztak, megütödvé pillantottak össze.

— Excellenciás uram, — mondta a főkapitány latinul. — Ezt a két tisztet az én katonáim tilosban találták az éjszaka. Megtalálták és ebből az a tanulság, hogy a magyar katona a maga helyén és a maga ügyéért ma is éberem őrködik. Im átadom a jámborokat...

Rabutin tekintete gyilkolóan tüzelt ki a sapka alól. A főkapitány büszke nyugalommal nézett farkasszemet vele. Van Norden intett a kocsisnak, a szánka nagy roppanással indult el, az idegen had kisiklott a kínos helyzetből.

A magyar urak sem értették a foglyok dolgát, kérdésekkel rohanták meg a főkapitányt.

— Majd az országgyűlésen, — mondotta István úr. — Olyan ügy, ami az országgyűlés elé tartozik. Most egy dolgunk legyen: igyuk meg a *coki*-poihat!...

Nagy zszibongással vonultak vissza az öreg bástyába.

A consiliarius nagyokat nyelt, zavarodottan nézett utánuk. Mi volt ez? Elindult a bástya felé, hátha megtudna valamit. Bemenni az oroszlánkretrebe? Visszafordult és tétovázva lépdelt a palota felé. Összeomlott volna a mesteri épület? Bizonyos, hogy grácia helyett, tajtézköz dühhel távozott Rabutin... De hát mi is történt voltaképen?

XIII.

Harmadnapon a főkapitány maga elé idézte Tóbiás városbíró.

— Miért nem küldöttétek föl a leányaitokat? — szölt rája morgóván.

— Nem üthettünk cégért belölük az idegenek számára! A mi asszony-népünk jó hírneve a mi legszentebb kincsünk.

— Eh, tökéletlenség! Nem akartatok szolgálni, az az igazság. Nos,

hát azzal fogtok bűnhődni, amivel vétettetek. Mától fogva a leányaitok rendre cselédi szolgálatot fognak teljesíteni a várban. A tiéd kezdi, főbíró! Még ma fölhozod a leányodat és a feleségem kezére adod.

— Ó, uram, csak ennyi! — derült föl a bíró tekintete. — A nagyuramék keze alá? Akárcsak a templomba bocsátanám...

A főbíró még aznap felköltöztette leányát a várba. Borbála asszony gögös kézlegyintéssel fogadta. De mégis csak megállott Judith előtt és pár percig elfogódva nézett rája. Fehér, szép volt a leány és nyugodt, mint a márványszobor. Hidegen nézett a nagyasszony szemébe.

— Remélem, engedelmeskedni fogsz, — szólt Borbála asszony fenyegető csendüléssel.

— Parancsoljon, nagyasszonyom! — bókolt Judith. — Szolgálatára jöttem.

MASODIK RÉSZ.

I.

Konc Miklós az iratokkal, amiket a város levelesládájából kiválogatott, Szeben felé igyekezett.

Lelke hősi érzésekkel volt tele: sárkánnyal fog megbirkózni véreiért. Látta Judithot, amint az apjával elindult a várba, a leány méltóságos, önfeláldozó magaviselete rája is lelkesítően hatott.

Minél messzibbre haladt azonban szülőföldjétől, annál inkább lohadni kezdett bátorsága. A nehézségek félelmesen bontakoztak ki előtte, mint a hegyszakadékok a közeledő utas elé. Ekkora dologba vágni! Az élére állni, vezetésre vállalkozni. Mekkora szégyen lesz, ha nem tud megfelelni a bizalomnak! Egy nagy kudarc bélyegével telepedni meg a bányászok között. Judith, Judith... Ő meg tudna harcolni! Ő meg merete mutatni az uraknak...

Egy szilárd pont integetett feléje: a Sárossy ítélőmester alakja. Ha Sárossy melléje áll!...

Amint megérkezett Szebenbe, a cancelláriára sietett és tüzetesen beszámolt az ítélőmesternek a szentgyörgyi ünnepekről. Sárossy, bár hajlott korú, ősz ember volt már, még mindig a dolgok velejébe fűrődő érdeklődéssel figyelte az ország dolgait. Mint bátor, törhetetlen igazságú embert, azzal bízta meg az országgyűlés, hogy a katonai terhek viselését a különböző rendek között elossza és az ország érdekeit a katonai kommandó erőszakosságával szemben megvédelmezze. Itélőmester és főkommisszárius volt egyszemélyben. Erdély legsúlyosabb gondjai neheztek rája. Rabutinnal állandóan élben állott, de a ravasz főkommandáns nem mozdíttatta el helyéről. Bizonyos volt benne, hogy az ő útján okvetlenül megkapja a hadsereg számára, amit az országgyűlés megszavazott.

Sárossyt fölvidította a Miklós beszámolója. Jól esett neki, hogy Torockay főkapitány nem hagyta szó nélkül a generális dolyfős megjegyzéseit. A gubernium szolgálalkúsége tehát nem fertőzött meg mindenkit. Miklós a vár alaprajzának történetéről hallgatott, mint ahogy azt a főkapitánynak az őrszobában megígérte.

Némi habozás után rátért a torockói leányok esetére. Pál félénk, bizonytalan szóval a pártjukra próbált állani.

— Emberileg igazuk volt, de mint jobbágyoknak engedelmeskedniök kellett volna! — szólt nyersen a Sárossy ítélete.

Miklósra különösen hatott ez a nyersség: nem ijedt meg, sőt erőre kapott tőle.

— Ami a bányászok jobbágyságát illeti, hát erre nézve is fontos beszédem volna nagyurammal.

Az ítélmester biztatóan bólintott. Miklós elmondotta, hogy miféle megbízást kapott a bányászoktól. A szabadságukat akarják visszaperelni a familiától. Őt kérték meg prókátorul.

Sárossy mindjárt az első szavak után föltűnő érdeklődést mutatott az ügy iránt. Miklós szinte megdöbbsent, olyan fénylő, szúrós szemmel nézett rája... Kérdéseket vetett közbe, majd az iratokat sürgősen elhozatta és átszaladt rajtuk, minden mozdulatán látszott a belső izgalom.

— Csodálatos a sors keze! — szólalt meg végül. — Én ezzel az ügyvel kezdő jurátus koromban nagyon sokat foglalkoztam. Miként te mostan: célul tűztem ki, hogy megharcolok a torockóiak szabadságáért. Téged vérbeli, engem hitbéli atyafiság lelkesített ügyükért. Ez majdnem negyven évvel ezelőtt történt és íme az ügy újra előmbé vetődik! Nem a gondviselés dolga ez? De miért is hagytam volt annyiba? — gondolkozott el. — Valami belső ok... az ügyben rejlő nehézség állta utamat. Negyven esztendő!... Meg fogjuk tekinteni, öcsém!

— Nagyuram tanácsától függ. Én gyöngé vagyok ilyen harcra.

— Fiatal vagy és gyöngé vagy: micsoda balga beszéd! Tanulni kell, meg kell rágni a leckét: ez a siker titka. Mi az erő? Tudás... a lélek készenállása! Ez az ügy nagyszerű alkalmat nyújt neked tapasztalatok szerzésére, nyomról-nyomra fogsz haladni a törvénykezés szövevényes dolgaiban. Én majd kalauzolni fogjak. Negyven év... hadd lássuk, mit tanultam negyven év alatt? Először áttöröd magadat ezeken az iratokon, aztán fölkatatod jegyzeteimet, amiket erről az ügyről annakidején csináltam. Ott lesznek ezek valamelyik birtokomon, meghányod a levelesládákat. Majdcsak kiderül, hogy min akadtam volt fel. Belemegyek — a szép emlékekért!

Miklós nagy örömmel tért meg szállására. Tanulni? Hiszen ha ettől függ: kész a siker!...

Judith, a bátor, a büszke leány! Az ő szívében csendült meg a város szabadsága!

II.

Négy-öt nappal a nagy farsangolás után a consiliarius ismét Szentgyörgyön volt. Óva-lopva, lóháton jött az erdőn át. A Pétereknek ezuttal színezet sem akarta látni, a főkapitánnyal volt főbenjáró beszéde.

— Mit akar a róka? — neszelt föl István úr.

A consiliarius betanult tervszerűséggel adta elé mondókáját.

— Bizony, kényes dolog, amiben most elindultam. Szerencsére bátyám előrelátása némiképen megkönnyíti dolgomat.

— Előrelátás? Tudtomon kívül...

— Nem, ezt bizonyosan bölcs megfontolásból cselekedte. Okos politikából...

— Miről van szó?

— A rajzról, bátyám, amit kegyelmed elvett a generális embereitől. A vár alaprajzáról.

— No, ahhoz nem kellett különös bölcsesség. Azt más is elvette volna.

A consiliarius fanyalogva mosolygott.

— Az elvétel, hm? No, az inkább vakmerőség volt, mint bölcsesség. Bátyám bölcsesége ott kezdődik, hogy nem ütötte dobra a dolgot. Legalább, amennyire én megállapíthattam, nem került a világ szájára.

— Ohó, drágalátos öcsém, ne értsük félre! — kacagott föl nyersen a főkapitány. — Nem ütöttem kis dobra, mert a nagy dobra akarom ütni... Az országgyűlés színe elé viszem a dolgot. Odavaló. Vendégség színével kikémelelni a magyar várakat — micsoda gazság ez? Nagyot fog ez csendülni!...

A consiliariusnak nagyon lekókkadt a feje. Torkát köszörülve sétált körül az asztalt.

— Próbáljuk meg, bátyám, helyesen érteni egymást! — szólt erőltetett hidegséggel. — a generálistól bizalmas fölszólítást kaptam, hogy jöjjenek el kegyelmedhez s szépszerével altassuk el a dolgot. Ez esetben teljes gráciáját ígéri...

— Grácia? Nem grácia kell nekünk, öcsém, hanem világosság! Lásuk meg végre nemzetül, kiket fogadtunk be országunkba. S ha már országunkba be is fogadtuk őket, legalább kapunkon és küszöbünkön ne bocsássuk be az ármány fiait.

— Kedves bátyám, én a nagy politikába nem avatkozom! — vágott ártatlan arcot Mihály úr. — Csak a rajz ügyében kaptam megbízatást, csak ahhoz szólok hozzá. Ami pedig a rajzot illeti, el kell árulnom a következőket. A tábornok a levél mellett egy iratot is küldött nekem, amelyet a guberniumnak kell beadnom abban az esetben, ha a bizalmas elintézés nem sikerül. Tessék... a főbb pontok! Fájjalja, hogy emberei merő tudatlanságból megsértették a nemesi szabadságot, példásan fogja őket megbüntetni. Kéri a guberniumot, hogy a rajzot, mint bűnjelet, azonnal követelje vissza kegyelmedtől. Tehát még érdemet fog kovácsolni az esetből.

István úr készen volt a felelettel.

— Ez a megoldás fölötte tetszik nekem! Kérje be csak hivatalosan a rajzot, nem fogom megtagadni. Sőt az országgyűlésen nyilvánosan megköszönöm a tábornoknak, hogy szívéen viseli a nemesi otthon védelmét. jól lesz így... éppen a maga rendjén!

A consiliarius elnémult. Összeroppant, meggörbült, sűrűn szípigott. A főkapitány győzelmes pillantásokat vetett rája.

— Bátyám, hát tönkre akar tenni? — tört ki végül elkeseredetten. — Így támogat engem a család feje?

— Ki bánt tégedet? Semmi ia-fia nem vagy te a tábornoknak.

— A szolgálja vagyok! Mindnyájan a szolgálai vagyunk, akik hivatalt viselünk. Az ő titkos jelentése után igazodik a bécsi udvar, fölemelhet, porba sujthat s nekem éppen most kellene előrelépnem.

— Mit árt az neked, ha engem rebellisnek tartanak? Annál jobban fényeskedik a te hűséged!

— Gondolja meg, bátyám, ha én azt a rajzot vissza tudnám szerezni!

S ha bátyámat hallgatásra tudnám bírni, — tört ki a consiliariusból a sóvárgás.

— Hallgatásra? Hiszen a tábornok más színt adhat a dolognak, érdemet kovácsolhat belőle.

— Ja, a mi világunkban mindenkinek megvannak a maga ellenségei. A tábornok mögött is ott állanak a prédalesők, hurokkal a kezükben. Nem az a baj, hogy kikémleltette a várat — arra bizonyosan parancsa van Bécsből —, hanem az, hogy ügyetlenül dolgoztak az emberei. Ha én megóvhatnám a botránytól! Bátyám tudja sorsomat, szegény legény vagyok, tegyen úrrá egy mozdulatával.

A főkapitány gúnyos szájalommal nézett öccsére.

— Az az érzésem, hogy most az egyszer őszintén beszéltél velem. Csodadolog ez, szinte kedvem volna, hogy megjutalmazalak.

— A rajzot, bátyám! — kulcsolta össze kezét a consiliarius.

A főkapitány habozott még kissé, aztán elővette bőrös jegyzőkönyvecskéjét.

— Jól van, megfizetek őszinteségedért, itt a rajz.

— S a hallgatás, bátyám? A titoktartás...

— Meglesz az is. De mondok neked valamit, jól jegyezd meg. Az atyai örökségedet régen elkótyavetyélted, most a közvagyonból: a rokoni szeretetből is kivetted jussodat. Jól gazdálkodjál vele!

— Még ma Szebenbe indulok — mondotta nagy hévvel inkább magának a consiliarius s István úr felé lépett, hogy kezét fogjon vele. — Bátyámnak hálásan köszönöm...

A főkapitány azonban nem fogadta el a kézfogást, lesújtó pillantást vetett öccsére.

— Utálatos dolog, hallod-e, mikor koldus lesz az úrból!

III.

Sárossy ítélőmester nem volt ellensége az új világnak. A változást, mely Erdélyt török főség alól német főség alá juttatta, az idő természetes érlelő munkájának tartotta. Úgy gondolta, hogy a diploma, amelyet Bethlen Miklós kancellárius szerzett Bécsben az ország helyzetének rendezésére, elégséges alap Erdély további boldogulására. Két nyavalya fenyegette az új élet egészségét: a katonai kommandó zsaroló uralma és a szolgálalkúség pestise, amely a guberniumból áradt ki s mind szélesebb köröket mérgezett meg.

Az ítélőmester mindent elkövetett, hogy Erdély régi törvényei, amiket a Diploma meghagyott, megint erőre kapjanak. Örült minden országgyűlési vitának, minden pernek, ami az élet mozdulását jelentette.

— Nem adom át addig a gyeplőt, amíg a lovakat be nem tanítottam! — szokta mondani, mikor az újrendszerű bírászkodás nehézségeiről esett szó.

Akkoriban valamirevaló ember nem fordult meg úgy Szebenben, hogy Sárossyt föl ne kereste volna. Ő volt a régi világ kapcsa az új világ felé. Öregek hódolattal köszöntötték, apák elébe vezették jóramenendő fiaikat.

Torockay Mihály is bekopogtatott az ítélőmesterhez. Rabutinak átadta már a rajzot és az ígért gráciának reménységével lelkét már tele-szította. Nagy kedve volt, mint aki üstökön ragadta a szerencsét.

Az ítélőmester hűvösen fogadta a látogatót. A gubernium tagjaira általában gyanus szemmel nézett, a consiliariust meg éppen nem tudta szívlelni. Árulkodástól félt... nehezebbre esett, hogy vigyáznia kell szavaira.

No, nem kellett sokat beszélnie. Mihályból áradt a szó, mint a megsordult csatornából. A vasdézma ügyének magyarázásába merült bele.

— Mit gondol, bátyám, a hazai fórumokon dülőre lehetne-e juttatni ezt a dolgot rövid időn? — kérdezte.

— Miért rövid időn? Nyilvánvaló, hogy csak a törvénykezés rendes menetén lehet...

— Mert más úton röviden menne! Rabutin útján a bécsi kormány-nál... — zörgetődözött a consiliarius.

Az ítélőmesterben felforrst az epe.

— Meg lehet próbálni! — mondotta. — Ugyanazt a dolgot meg lehet áron venni vagy el lehet lopni.

— Pörölni... hosszas dolog — tette hallatlanná a consiliarius az ítélőmester sértő célzatát.

— No, rá fogtok érní, mert a bányászok is pörölni fognak titeket... Előbb amúgyis a bányászok pörének kell eldölnie.

— Minket pörölnék? Miért? — biggyesztette el ajkát a consiliarius.

— A szabadságukért. A jobbágység ellen...

— Szóbeszéd. Mindig jár a szájuk.

— A pör rövid időn meg fog indulni! Tudomásom van róla. Egyelőre tehát alperesek lesztek! — szólt szárazon Sárossy.

A consiliarius meghökkent kissé, de aztán gúnyos mosoly lebbent ajkára.

— Azt hiszem, az ilyes paraszti rezgelődésnek nem kellene felülni!

— Hagyjuk hát! — legyintett indulatosan az ítélőmester. — Akinek fáj, az tapogassa. Miféle újításokon töríték a fejeteket odabent? — fordult derültebben látogatójához.

A consiliariusnak azonban elment a beszélő kedve. Leforrázottan hagyta el az ítélőmester kancelláriáját. A pör, úgy látszik, komoly dolog. Sárossy nem tréfál. Támogatást várni tőle? A paragrafusok rabja...

Rabutin megértette a vasdézma ügyét, nála van az igazi hatalom, hozzá kell símulni...

Miklós naponkint beszámolt Sárossynak a torockói levelek tartalmáról. Az ítélőmester aprólékos boncolgatással kényszerítette, hogy mindennek tüzetesen utána járjon. Erdély nagy törvénykönyveit, az *Aprobatákat* és *Compilatákat* állandóan tanulmányoznia kellett.

— Meg kell érlelni a dolgot, aztán magától lehull! — mondogatta az ítélőmester. — Meg kell tanulni a leckét.

Amint a torockói leveleknek velejét vették, Sárossy útra indította Miklóst, hogy ifjúkori jegyzeteit felkutassa és Szebenbe szállítsa. Miklós Szőkefalván kezdte a dolgot, a Sárossy ős-jószágán.

Távozása után egy napon egy ifjú bányász kopogtatott be az ítélőmester kancelláriájára. Miklóst kereste s mivel ez nem volt ott, az ítélőmester elé vezették. A legény jelentette, hogy Tóbis bíró küldötte valami irattal, ami a város pörére vonatkozik.

Sárossy kibontotta a pecsétet borítékot és belemerült az írás olvasásába. Arca mindjobban elváltozott az izgalomtól.

— Hogy jutottatok ehhez az íráshoz? — kérdezte a legénytől.

— A bíró csak annyit izent Miklósnak, hogy ez az irat Szentgyörgyről került ki, az egyik földesúrládájából.

Sárosy belemélyedt az iratba, megfeledezett a legényről.

— Jól van, mondd meg a bírónak, hogy Miklóshoz juttatjuk, — bocsátotta el végül a legényt.

Az irat másolata volt Endre király kiváltságlevelének. Friss írás, itt-ott elszórt másolási hibákkal. Hát csakugyan kiváltságos város volt Torockó! Nagyszerű nyom! De az eredeti szabadságlevelet kell megszerezni vagy hiteles, pecsétes másolatot.

Ettőlfogva türelmetlenül várta Miklóst. Ez azonban egyre késlekedett. Szőkefalváról Sárosra ment, üzent a napokban, a jegyzeteket még nem találta meg. Sárosy nem akart időt veszíteni, az üzenet vétele után Konc Miklósnak, mint prókátornak, nevében kérést írt a guberniumhoz, hogy a másolat alapján rendeljék el az eredeti levél föl kutatását a kolozsmonostori káptalan archivumában. Arra — úgy vélte — gondolni sem lehet, hogy a földesurak kiadják az eredeti okmányt. A kérést a többi posta közt mindjárt be is küldötte a guberniumhoz regisztrálásra.

Végre megérkezett Miklós és elhozta az ifjúkori jegyzeteket. Az ítélmester félrevonult az iratokkal, hosszasan búvárolta azokat. Minden följegyzést, utalást elolvasott, közben nagyon sokat mosolygott, csóválta fejét: az első szárnypróbálgatás gyarló mozdulatai...

Végül beszóltotta Miklóst dolgozó asztalához.

— Most aztán világosan áll előttem, hogy annak idején miért hagytam volt abba a bányászok pörét, — mondotta. — Egyszerűen nem volt mivel bizonyítani igazukat. A Barsay-idejebeli bírák nehezen ítéltettek volna másként.

— Hát hiába!... — csüggedt el Miklós.

— Nem, nem hiába! A betegség ideje, úgy látszik, kitelt, immár a gyógyulásnak kell következnie. Nagy dolog történt, amíg oda voltál! A torockói bíró egy iratot küldött ide, ami nem kevesebbet árul el, mint hogy a bányászoknak csakugyan volt királyi szabadságlevelük...

Miklós fölajzott tekintettel nézett az ítélmesterre.

— Akkor... akkor...

— No, no, most aztán ne szédítsen el a reménység! Sok munka van még addig, fiam! Esetleg kemény harcok. A szabadságlevélről egyelőre nyomunk van, egy értéktelen másolat, de a nyomon elindulhatunk. A másolatot nevedben beküldöttem a guberniumhoz, hogy indítsák meg az eredeti felkutatását. Az ilyesmi lassan szokott menni, egyelőre az volt a fontos, hogy a kérést regisztrálják. Most aztán tovább kell ütni a yasat! Mihamarább Kolozsvárra utazol s közbenjárász, hogy a szabadságlevél elérkezjen. A nyomok a monostori káptalan archivumához vezetnek. A kulcs, amit a régi pörök prókátorai nem találtak, kezében van, okosan forgasd!...

IV.

Miklós Kolozsvárra siettében Enyeden megállott egy percre. Ne térjen-e ki Torockó felé?

— Judithot nem láthatnám... fogolymadár zord kalitkában!

Csak tovább gyorsan, Kolozsvár felé! És serényen munkálkodni a

bányászok szabadulásán. Hadd diadalmaskodjék a Judith büszke, szabadító lelke!

Éjjeli szállásra Tordán állapotodott meg keresztapjánál, Szaniszló Zsigmond alispánnál. Az alispán zajos örvendezéssel fogadta. Lovának jó abrakot rendelt, magát karonfogva vezette házába.

Városi nemes volt, frissebb, élelmesebb, tanultabb, mint a falusi nemesek. — „Jó-tréfájú“ ember! — mondták azok, akiknek rovására nem mentek tréfái. — Hitfeleim vagytok, de azért csak elmondom rólatok... — szokta ollóba venni az aranyösszéki székely tiszteket vidám társaságokban. Torda a hadak útjába esett, Szaniszlónak állandóan vesződni kellett az átvonuló katonasággal. De értett is ám hozzá, hogy egy-egy garázda császári csapatot eliktasson a város nyakáról! Benne élt az újmódi világ levében, senki nála hevesebben nem kívánczozott ki belőle. Torockay Istvánnal ha összekerültek!... Elsiratták a multat és sóhajtozva epekedtek a jövődjéért.

— No, úrfi, hova tüntél el a császári bálból? — vont a kérdőre Miklóst, amint asztalhoz ültek. — Elég korán kerestelek, hogy egy kicsit beszéljünk, de már kámforrá lettél.

— Nekem elég volt annyi abból a mulatságból! — mondta Miklós komolyan.

Az alispán arca is befelhődött.

— Bizony a mi mai mulatságaink!... Egynek azért örülök: székely uraim is közelebből megismerkedhettek az idegen nemzetséggel. Igen bíztak az ősi jussban, most aztán ráébrednek, hogy viseletlenül is lefeszlik róluk a vitézi köntös, ha sokáig tart ez a világ.

— Az a baj, keresztapám, hogy közöttük is lépten-nyomon nagy szakadékok mutatkoznak. Könnyű beférkőznie közénk az idegen nemzetségnek.

Szaniszló elismerő pillantást vetett a fiatalemberre, tetszett neki a megjegyzés.

— Erről jut eszembe: nagy bajok vannak a pátriádban, Torockón! Fölbódultak a bányászok, lesz dolgunk a szerencsétlenekkel...

— Tudom... a szabadságukat keresik...

— Ha csak keresnék, de azt hiszik az együgyűek, hogy már meg is találták. Valami szabadságlevél-féle került kezükbe s egészen megzavarodtak tőle. Egyszerűen megtagadtak mindenféle jobbágyi szolgálatot, az eddigi dézsmát sem akarják fizetni.

— Micsoda bolond elhamarkodás! — tört ki Miklósból a megdöbbenés.

— Bizonyosan Vincy, a nótárius, bujtatta fel őket. Tőle kitelik az efféle bölcsesség. Ismered őkegyelmét?

— Kis gyermek voltam, mikor Torockón rektorságot viselt — próbált Miklós nyugodtabban szólni, hogy elpalástolja felindulását.

— No, érdemes elbeszélgetni vele. Világ nyughatatlanja! Mi mindent próbált, mióta elhagyta a rektorságot. Egyidőre örmény és görög kereskedők szolgálatába szegődött s árus-szekereken kóborolta be a két hazát. Ilyen dolgot... nemes ember! Aztán Bécsbe került s latin tolmács lett a császári udvarnál. Innen az adósságok elől Kolozsvárra szökött s nagy elokvenciájával, jó pennájával szolgabíróvágot szerzett magának. De az adósságok itt is nyakára nőttek. Egy napon otthagya hivatalát s Bécsbe

gyalogolt feleségével és a császár elé állt: *gráciát kérn!* S tudod mit kért gráciában? Bolondnak fületlen gomb: engedelmet kért, hogy Erdély magyar helységekben theatrumot játszassék. Valamint fizetett azonban a „libera ars“, nemrégiben mégiscsak visszapironkodott Torockóra s nótáriusságot vállalt a városnál. Úgy látszik, hogy vékonydolgú hivatala mellett más érdemekkel akarja magát kelletni: szabadságkeresésre abajgatja a népet!

Miklóson kivert a verejték. Ilyen téves nyomokon keresni a magyarázatot! A bányászok — úgy látszik — állják szavukat, nem hiesztelik az ő prókátorságát. De vajjon ő meghagyhatja-e ebben a hamis hitben keresztapját? S ha elmondja, hogy s mint áll a dolog? Vajjon keresztapja nem fogja-e a nemesi érdekek veszélyét látni a jobbágyok támogatásában, nem fogja-e útját keresztetni?

Kis habozás után mégis őszinte szóra fakadt. Elmondotta a bányászok megbízását, Sárossy biztatásait, a privilegiális levél jelentőségét.

— Sárossy veled van?... Vakon kövesd! — kiáltott föl az alispán lelkesen.

Miklós nagy izgalma könnyben buggyant ki.

— Azt hittem, hogy keresztapám a Torockay-familia pártján lesz.

— Én a mai főrendek pártján? — tüzült ki az alispán ábrázata. — Császár aljas szolgálói, nem uralom őket!

— No, István úr...

— István úr velünk tart, bizonyos! De a consiliarius, ez a ragadós pióca... meg a Péterek, ez a két éhfarkas!... S a többiek országszerte... a guberniálisok!... Csak törni, gyöngíteni, gyöngíteni őket! Parolámra, szeretem a dolgot! — csapott nagyot a fiatalember kezébe.

— S apámuram? Vajjon mit fog szólni?

— Bízd rám, kedvet adok én neki! Prókátorság a Sárossy szárnyai alatt? Ez aztán nemesemberhez illő foglalkozás, boldog lesz az öreg. Neki különben is csak egy vágya van, tudhatod...

Miklós nem felelt. Tehát mégsem lehet teljesen őszinte. Elmondani, hogy Judith szabadsága az ő titkos sarkantyúja?...

Az alispán föl s alá sétált a szobában és vígan duruzsolt, mint a befűtött kemence.

— Így érte a dolgot, voltaképen nagyon bölcsen cselekedték a bányászok, hogy minden jobbágyi szolgálatot megtagadtak. Mert ha megfizetik a földézszmát, akkor a familiának nem sürgős a dolog... nyugodtan húzzák-halasztják a pört. De ha elmarad a főjövedelmük? Mit szólsz a parasztok eszéhez vagy mondjuk ösztönéhez? Fut a molnár, ha elcsap a víz... nem igaz?

V.

Sokáig fönnbeszélgettek, Miklós reggel kissé bágyadtan lovagolt Kolozsvárra. Almássy püspökhöz szállt, akinél diákkorában kvártélyja volt.

Köszönt a püspökeknek s elsetett a guberniumra. A regisztrátor után tudakozódott.

Az egyik boltos kis szobában csakhamar egy módosan kipödört bajuszú, erőstekintetű, öreg úrral állott szemben. Tisztességgel elmondotta jövele célját: mi van a torockóiak kérésével?

Az öreg úr lúdtollát füle mögé helyezte s szembefordult Miklóssal.

— Miért érdekel téged a torockóiak ügye?

— Én vagyok a prókátoruk! — mondta Miklós némi büszkeséggel.

— Prókátor... ilyen fiatalon? Hol tanultad a törvényt?

— Sárossy ítélőmester kancelláriáján.

— A csodát! — billentette meg a regisztrátor nagy szemöldökét. — És az ítélőmester tudtával fogtál a bányászok pöréhez?

— Természetesen! — bökte ki Miklós, de mindjárt megbánta, hogy elárulta a dolgot.

— Csodálom, hogy az ítélőmester nem beszélt le erről a vállalkozásról. Torockay consiliarius ellen...

Most meg a regisztrátor harapta el a szót. Fölhúzta homlokát s a vastag iktatókönyv leveleit kezdte hüvelykujjával pergetni.

— Hogy áll a torockóiak ügye, bátyámuram? — próbálkozott újra Miklós szerényen. — Nemrégiben kérést adtak be ide, amelyben valami szabadságlevél föl kutatását sürgetik. A levél másolatát szintén beküldötték útbaigazítás céljából. Átmentek-e már ezek az iratok a káptalanhoz?

Az öreg szánakozóan hunyorgatott Miklósrá.

— A káptalanhoz? Hát azok bizony egyelőre a kiskáptalanba kerültek, jó öcsém. A Torockay Mihály uram zsebébe.

— Hogy lehet?

— Nagyon egyszerűen, öcsém. Bejött ide, zsebvágta... ennyiből telt...

Hirtelen fölállt az öreg s dühösen kezdett a szobában sétálni.

— Ki hallott ilyesmit a boldogemlékű magyar fejedelmek korában? Mondd meg, öcsém, az ítélőmesternek, hogy idebenn a guberniumban az új világ urai minden pillanatban meggyalázzák a törvényt. Én üzenem, Öry Balázs, hites regisztrátor! Emlékezni fog rám a boldog időkből. Neked pedig annyit mondok: az ördöggel kezdettel pört... jól forgoldjál! No, vale bene! A torockói aktákat a consiliariusnál keresd!

Visszaült helyére s sercegtetni kezdte tollát a kemény papiroson. Nem volt többet kivel beszélni.

Minek is itt a szó? Világos, a consiliarius nyakát akarja szegni az ügynek, nem akarja pörre engedni. Merre mostan? Mi a teendő? — tűnődött a fiatal jurista. Eléfelé leszakadt a híd, vissza tehát az ítélőmesterhez, új útmutatást kérni.

Fölháborodott képpel nyitott be a püspökékhez. Csak a püspökné volt otthon. Résztvevő tekintettel nézett Miklósrá, anyai gyöngédséggel szólt hozzája:

— Úgy-e, fiam, bajos, csúnya dolog az élet?

— Bizony, bajos, csúnya dolog! — felelt Miklós csüggedten.

— El kell felejteni, fiam! Fiatal vagy, nem lesz nehéz. Édesapádnak is tartozol vele.

— Elfelejteni — kit? — nézett Miklós csodálkozva a püspöknére.

— Ejnye, mit alakoskodol előttem? Hát a bíró leányát...

Miklós nagyot nevetett.

— Ja, itt tart a néni? Értem, értem! No, ami a bíró leányát illeti... azt ugyan nem fogom elfelejteni! Kiegyeztünk apámmal, kétévi gondolkozási időt vállaltam.

— A történetek után? Engedj meg, édes fiam, de...

— Mi történt? — ütötte föl fejét Miklós indulatosan.

A püspökné értetlenül bámult Miklóásra.

— Hogyan... nem tudsz róla? Valami szabadságlevélről van szó, amit a bíró leánya Samuka úrfitól szerzett meg... Igen különös módon.

— Judith az úrfitól? — hebegte Miklós sápadtan. — Mi történt?

— Bocsáss meg!... — ijedt meg a püspökné. — Vigasztalni akaralak, Isten látja.

— Valami hitványság? — kérdezte Miklós nagy indulattal.

— Én a húgomtól, Mátyásnétól hallottam, ő feleljen! Bent vannak Anikóval, majd ők elmondják, én... én... Isten látja... Miért is szólottam?...

Az udvar felől lépések hangzottak, Miklósnak torkába ugrott a szíve. Mátyásné érkezett Anikóval.

Az asszony meghökkenve állt meg Miklós előtt.

— Né, öcsém, te is... — szólt felborzolódtott tekintettel.

— Én is. Hazug nyomában sánta eb... Micsoda gonosz híreket terjeszt kegyelmed a mátkámról? — kérdezte Miklós égő pillantással.

— No, né, még kérdőre von! — kereste Mátyásné villogó szemmel Anikót, aki hátrahúzódott és remegve fogódzott meg egy szék karjában. — A szegény uramat a sír szélére juttatta ez a gyalázatos história... most meg engem is...

Zokogni kezdett, fulladozott, támaszték után tapogatózkodott.

— De, édesem!... — fogta föl a püspökné. — Miklós Szebenből jön, nem tudja, hogy mi történt nálatok.

— Nem tudja? No, szép mátkája van! — harsant föl egyszerre nagy hévvel Mária asszony.

— Mondd el Miklósnak! — biztatta a püspökné.

Mátyásné szipogott még... de a beszéd vágya mind nagyobb hévvel vett erőt rajta. Tóbis Judithról beszélni Konc Miklósnak? Ugyan mi volna kívánatosabb? Egy párat csuklott még, aztán metsző, száraz hangon kezdett kerepelni:

—... A consiliarius a napokban Szentgyörgyre érkezett s házukba gyűjtötte az atyafiakat. Vészes hírrrel jött: a bányászok pört indítottak a familia ellen! Egy királyi levél másolata jutott kezükbe: annak az eredetijét akarják megkapni a káptalantól. Hogy jutottak a szabadságlevél másolatához a bányászok? — kérdezte a consiliarius az uraktól. Idősebb Péter dühösen kiáltott rá a szegény, jámbor uramra:

— Mátyás juttatta a bányászok kezére! Becstelen, elárulta a véreit...

— Eszeveszett beszéd! — védekezett a szegény uram. — Csak nem gyujtom fel a házat fejem fölött.

— Mégis, bátyám, nem mutatta meg valakinek azt a levelet? Jó szándékkal, természetesen... — kérdezte a főkapitány.

Szegény uram majd lefordult a székről ijedtében. Eszébe jutott, hogy mit cselekedett a levéllel.

— Mi tagadás, István öcsém, mi tagadás... biz én megmutattam a fiadnak, Samukának. A kis öcsém azután is többször járt a levelesládában.

Elhivatták Samukát és faggatni kezdték. A főkapitány bőszen támadt fiára... Végül bevallotta a szerencsétlen, hogy ő másolta le a szabadságlevelet.

— Mit tettél vele?

— Judith... Judith vette át... — mondta a fiú s ájultan esett össze. A Péterek vitték ki a szobából a főkapitány dühe elől.

A leányt azonnal lehivatták a várból és vallatóra fogták.

— Mivel tudtad rávenni, hogy kezedre játssza a levelet? — kérdezte a consiliarius. — Belém szeretett! — mondta vállvonítva a megátalkodott teremtés. — Előbb szánta rabságomat... aztán... aztán szerelemről kezdett beszélni. Mondtam neki, hogy mit gondol... hiszen én a jobbágyuk leánya vagyok. Erre ő esküdözni kezdett, hogy a mi jobbágyságunk hamiságon nyugszik, ő bizonyítani tudja ezt.

— S te, persze, kaptál rajta?

— A bizonyzáson? Mit nem adtam volna érte!...

— A becsületedet adtad... a szeretője lettél! — akart rájapirítani a consiliarius. A leány rántott egyet vállán s ajkát biggyesztette nagy gonoszul az urakra... Pihá, a hitvány parázna!...

Anikó fuldokló izgalommal szólt bele a szóáradatba:

— De néném, ilyen gonosztságot...

Mátyásné dühösen szegezte Anikóra szeme tuskéit. Magas hangba csapott bele, mint a tyúk, mikor megriasztják.

— Szeretője volt, ha mondom! Elcsábította a tudatlan, jámbor úrfit...

— A bosszú beszél nénémből! Mit tudhatjuk... — vergődött a leány. — Miklósnak okvetlen beszélnie kell vele! Bizonyosan mindent meg fog magyarázni...

Miklós hálásan pillantott a leányra. Megfogódzott a reménységben, amit a leány meleg szavai dobtak oda neki.

— Ártatlan... bizonyosan ártatlan! — hajtogatta. — A becsületét nem adta oda.

— S ha nem parázna? — nevetett gúnyosan Mátyásné. — Hát akkor a másik: boszorkány! Akkor bűbájos mesterséggel rontotta meg annyira a fiú esztét. Tűzkinjára való boszorkány, borsószalmát alája! — A püspökné felé fordult, pergette nyelvét. — Borbálával, a főkapitánynéval imént voltunk a consiliariusnál, megígérte, hogy mihamarább Tordára viteti a sátánfajzatot, a vármegye tömlőcébe. Meleg fürödőbe, meleg fürödőből hirtelen szárítóba...

A püspökné fölállt, gyöngéden megsímogatta Miklós verejtékező homlokát. Anikó csöndesen könnyezett az asztal végén.

A kis fekete asszony a jólsikerült szereplés derűjével hordozta meg rajtuk tekintetét.

VI.

Miklós az ebédet sem tudta megvárni. Nyergelt, indult Torockóra.

— Judith mindent meg fog magyarázni! — csengett szívében az anyagi ígéret.

A gubernium kapujában egy percre megállította lovát. Eszébe jutott, hogy neki voltaképen Szebenbe kellene visszatérnie s hírt adnia az ítélő-

mesternek a pörös akták eltűnéséről. A pör? Olyan kicsinynek, távolesőnek tetszett most neki ez az ügy. S maga az ítélőmester olyan álomszerű, ködbevesző idegennek...

— Judithot, Judithot hallani!

Egész úton a leányon járt az esze. Vallatta a szabadságlevél felől... Vitázott vele... fölindult ellene... igaznak találta... fölmagasztalta. Judith meg fogja szégyeníteni ellenségeit.

Gyallay Domokos.

ABEL A TISZA PARTJÁN.

Bátyám, ne bánts és ne szorítsd a torkom
Amért a véred, testvéred vagyok,
Hát az se volt még elég szörnyűségnek,
Hogy jég vert el, a házunk porig égett
S az Isten és a hit is elhagyott?

Bátyám, eressz, hisz egymagad maradsz itt
E tízcsapással megvert, bús rögön
S mi hasznod, hogyha többé nem vagyok,
Mi hasznod, hogyha én is meghalok
S vérem piroslik majd az öklödön?

Bátyám, vigyázz, a testvér vére szentség —
S hogyha kiontod: mind fejedre hull!
És hallgassad csak: régen elrabolt
Húgunk Erdélyből újra fölsikolt —
S mi egymást öljük irgalmatlanul?

Bátyám, ne bánts, hát fogjunk össze egyszer,
Kapával, karddal, romjaink között,
Hátha nem sorsunk még a kárhozat,
Hátha segít egy végső áldozat
S új élet nő e pusztulás fölött?

Bátyám, megállj, ne ölj meg, jaj ne még!
Őcsénk hörög a rab-határokon —
S te engem ölsz, te engem fojtogatsz?
Kipusztulunk, ha egymagad maradsz,
Bátya, ne még, jaj, bátya, irgalom...!

Gyula diák.